

УДК 316.023.4

Вільний розвиток особистості через визнання та прийняття гендерних відмінностей

Н.О. КОДАЦЬКА

Дніпропетровська державна фінансова академія, м. Дніпропетровськ, Україна,
E-mail: dom1237@gmail.com**Авторське резюме**

У представленій статті автором розкривається механізм реалізації індивідуальної свободи в сучасному суспільстві, виявлено основні гендерні відмінності та аналізується їх вплив на самореалізацію особистості, а також визначаються особливості рольової соціалізації та формування гендерної ідентичності. Досліджуються поняття маскулітності, фемінності та андрогінності, а також сучасні гендерні стереотипи і їх вплив на формування соціальної поведінки людини. Констатується, що емоції і почуття у чоловіків і жінок практично однакові, але у зв'язку з існуючими гендерними ролями вони висловлюються по-різному.

Найбільші гендерні відмінності спостерігаються в сфері материнства та батьківства. Підкреслюється, що відмінності між чоловіком і жінкою мають більш психологічний, ніж фізіологічний характер. Досліджується гендерний розподіл праці, який базується на умовному розподілі праці на продуктивну та репродуктивну. Продуктивна праця (оплачувана) піднімає соціальний статус особи, оцінюється суспільством як «робота» в прямому значенні слова. Репродуктивна праця (неоплачувана) включає в себе народження і виховання дітей, піклування про членів родини, ведення домашнього господарства. Зроблено висновки, що гендерні ролі мають бути гнучкими і виконуватися різними членами сім'ї в залежності від життєвих обставин та актуальних проблем окремих індивідів, з яких складається кожна конкретна сім'я. Також гендерні ролі в суспільстві в цілому можуть бути взаємозамінними та реалізовуватися індивідами залежно від їх природних здібностей та психофізіологічних особливостей.

Ключові слова: гендерні відмінності, життєві цінності, індивідуальна свобода, маскулітність та фемінність, психофізіологічні особливості, рольова соціалізація, соціальна поведінка, самореалізація особистості.

Free personal development through the recognizing and accepting of gender differences

N.O. KODATSKA

Dnipropetrovsk state financial academy, Dnipropetrovsk, Ukraine, E-mail: dom1237@gmail.com

Abstract

The article describes the mechanism of realization of individual freedom in modern society, found major gender differences and analyzes their impact on self-identity, and defined features and role socialization of gender identity. We study the concept of masculinity and femininity, also contemporary gender stereotypes and their impact on the social behavior. Femininity and masculinity along with identity are considered very significant personality characteristics that determine gender features are considered signs of masculinity or femininity. Masculinity can be defined as a system of personality traits that are traditionally considered masculine. Masculinity is associated with qualities such as independence, activity, curiosity, risk appetite, the ability to progress. The inner world of man is more orderly and systematic than the world of women. Among the negative traits of masculinity are often considered rude, authoritarianism, aggression, excessive rationalism. The conclusion is that gender roles should be flexible and carried out in various family members, depending on the circumstances and urgent problems of individuals that make up each particular family. Also, gender roles in society as a whole can be interchangeable and implemented by individuals according to their natural abilities and physiological characteristics. The development of any individual indirect assimilation of gender roles as socially conditioned variants gender roles and gender-role behavior. Features role socialization is not only mastering social expectations to social roles and role and personal development. The process of gender-role socialization of men and women have many differences.

Keywords: gender differences, life values, individual freedom, masculinity and femininity, physiological characteristics, role socialization, social behavior, self-identity.

Постановка проблеми. Кожна особистість володіє здатністю до вільного розвитку через самопізнання, самореалізацію та самоствердження. Для самозбереження особистість володіє величезним потенціалом свободи, хоча суспільне співіснування і потребує певного роду обмеження свободи. Як стверджує К. Поппер, необмежена свобода у суспільному співіснуван-

ні означає не що інше, як те, «що сильна особистість спроможна позбавити свободи слабшу за себе іншу особистість, а тому слід вимагати такого обмеження свободи державою, в якому свобода кожного індивіда захищатиметься законом» [1, с. 443]. Отже, право та свобода є взаємопов'язаними категоріями, що зрештою дає усі підстави розглядати їх у ракурсі цієї ед-

© Н.О. Кодацька, 2015

ності. Тематика єдності права і свободи, вільного розвитку особистості, незважаючи на національні, віросвітоглядні та гендерні відмінності сьогодні є однією із найскладніших, найважливіших і найактуальніших у соціології. Тобто, у цьому контексті свобода для особистості набуває статусу фундаментальної й базисної цінності, натомість право на її реалізацію бере безпосередню участь в житті індивіда. За таких умов єдність права та свободи виступає необхідною умовою гармонійного розвитку кожного суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Джерелом ідеї вільного розвитку особистості можна назвати філософські концепції свободи Б. Спінози, П. Гольбаха, Л. Фейєрбаха, К. Маркса. Концепції свободи особистості І. Канта, Ж.-П. Сартра, М. Бердяєва і досі мають велике теоретичне і гуманістичне значення. Проблема відносності свободи розглядається в працях Е. Берджесса, Н. Апіяна, Г. Гегеля, О. Зайчука, Н. Оніщенко, К. Поппера, Л. Тихомирова, Г. Федотова, В. Франкла, Е. Фромма, де стверджується, що людина володіє свободою волі, проте вона не є абсолютною, оскільки люди не є вільними у виборі об'єктивних умов їх життя, а тільки вільні в постановці цілей та визначенні засобів їх досягнення [2, с. 261]. Дослідженню різних аспектів проблеми гендерних відмінностей присвячено значну кількість наукових праць, розробляється тематика гендерного аналізу різних аспектів інтелектуальної та соціальної діяльності (В. Успенська, А. Тьомкіна, А. Посадська, Н. Римашевська, Г. Сілласте, Є. Здравомислова). Аналіз механізмів і форм гендерної соціальної нерівності базується на соціологічних теоріях стратифікації в традиціях, які ведуть свій початок від С. де Бовуар і П. Вебб. Соціально-психологічний контекст дослідження мужності і жіночості та їх співвідношення притаманний працям Т. Говорун, І. Кона, С. Хаббеля, Б. Цимбалістого, М. Шлемкевича, В. Геодакяна та інших [3].

Проте досліджень, спеціально присвячених аналізу впливу гендерних відмінностей на свободу розвитку особистості, сьогодні недостатньо, що викликає необхідність зосередитись на цьому питанні більш ретельно.

Мета дослідження – розкрити механізм реалізації індивідуальної свободи в сучасному суспільстві, виявити основні гендерні відмінності та проаналізувати їх вплив на самореалізацію особистості, а також визначити особливості рольової соціалізації та формування гендерної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Індивідуальна свобода особистості є одним з визначальних критеріїв вільного суспільства, важливим показником цивілізаційного підходу до соціуму. Тому однією з провідних рис розвитку сучасного суспільства є значне посилення особистіс-

ного, індивідуального підходів до розуміння людського буття, що й актуалізує проблему індивідуальної свободи. Вільна особистість виступає основою демократичного суспільства. Індивідуальна свобода дає можливість діяти відповідно до своїх інтересів і уявлень, створює умови здійснювати власний вибір, володіє максимальною кількістю можливостей для задоволення потреб розвитку і самовираження особистості. Механізм реалізації індивідуальної свободи в соціумі проявляється у тому, наскільки різноманітно інтерпретується індивідуальність як у рамках окремої особистості, так і суспільства в цілому.

Свобода розуміється не тільки як можливість індивідуальної самореалізації особистості у світі, але й як її невід'ємне право на вільний, індивідуальний вибір життєвих цінностей і світоглядних уявлень. Свобода характеризує сутність людини і її існування, стан та можливість мислити і діяти відповідно до своїх інтересів та бажань. Становлення та розвиток індивідуальної свободи зумовлені внутрішніми потребами розвитку, як самої особистості, так і суспільства в цілому. Саме тому гендерні відмінності між окремими індивідами в жодному разі не можуть обмежувати вільний розвиток та самореалізацію в нашому суспільстві.

Тривалий час чоловіків і жінок вважали абсолютно різними істотами. Найменшим відмінностям в будові головного мозку у представників різних статей вчені приписували набагато більше значення, ніж на те давали право об'єктивні дані. Традиційно автори праць з психології посилаються на чотири психологічні відмінності між статями: здатність орієнтуватися в просторі, математичні здібності, мовні навички та агресивність. Психологи почали вивчати гендерні відмінності ще в кінці XIX століття, але до 1970-х рр. вони здебільшого займалися демонструванням відмінностей між статями і обґрунтовували цим різне ставлення до чоловіків і жінок. Необхідно відмітити, що виявлені відмінності відносно невеликі, оскільки становлять не більше 10%, а в більшості випадків розподіл чоловічої і жіночої вибірок на 90% збігаються [4, с. 92].

Розглянемо для прикладу одну з основних гендерних відмінностей – емоційність. Відмінності в емоційності між чоловіками і жінками можна розглядати на декількох рівнях. На одному рівні ми маємо справу зі здатністю розуміти емоційні стани інших (емпатія) та вмінням висловити це розуміння (емпатична експресія). На іншому рівні нас цікавить переживання самою людиною своїх емоцій (емоційні переживання) і способи ці емоції висловлювати (емоційна експресія). Як показують дослідження, чоловіки не гірше за жінок здатні визначати почуття інших і внутрішньо співпереживати їм, але вони зацікавлені в тому, щоб оточуючі не помітили цього за їхньою по-

ведінкою. Чоловіки не бажають, щоб оточуючі бачили їх емпатичними, бо це не відповідає їхній гендерній ролі. Чоловіки часто опиняються в ситуаціях, які вимагають від них прояву сили, незалежності, владності, прагнення до змагання – якостей, що протирічать емпатійній чуйності. Що стосується переживання і вираження власних емоцій, то за даними досліджень, чоловіки і жінки мають подібну емоційність, але виражають свої емоції з різним ступенем інтенсивності. Наприклад, емоційна жорсткість вважається однією з найважливіших описових характеристик чоловіка. В той час як жінки більше висловлюють почуття, спрямовані на оточуючих, такі як прояв інтересу до почуттів інших, їх потреб, бажань. Чоловіки ж навпаки проявляють більше егоцентричних почуттів (акцентуація на власних інтересах і потребах). Жінкам більш зручно виражати почуття страху і смутку, хоча практично не існує гендерних відмінностей в здатності відчувати ці почуття [4, с. 95].

Відмінності в агресивній поведінці знаходяться в ряду найбільш достовірних гендерних відмінностей, проте вони не настільки великі і не настільки пов'язані з біологічними відмінностями як вважають деякі дослідники. Існує кілька факторів, від яких залежить, хто більш агресивний - чоловік або жінка, до них відносяться гендер учасників конфлікту, тип агресії і конкретна ситуація. Відмінності в агресії можуть пояснюватися гендерними ролями, які заохочують прояв чоловіками агресії в деяких формах, у той час як агресивність у жінок засуджується. Чоловіків нерідко примушують до агресії оточуючі, ставлячи під сумнів їх суспільне становище або самоповагу. Жінки навпаки відчують збентеження, якщо доводиться публічно проявляти агресію. Чоловіки віддають перевагу ролям, в яких потрібен прояв агресії (у військовій або спортивній сферах), у той час як для більшості жінок агресивність абсолютно недоречно (наприклад, при виконанні ролі матері, секретарки, вчительки). З вищевказаного можна зробити висновок, що емоції і почуття у чоловіків і жінок практично однакові, але у зв'язку з існуючими гендерними ролями вони висловлюються по-різному.

Найбільші гендерні відмінності спостерігаються в сфері материнства та батьківства. Безумовно, материнство є найбільшою відповідальністю в житті жінки, бо разом із народженням дитини народжується і сама мати. Жінка і мати суттєво відрізняються одна від одної, тому що все життя жінки після народження дитини змінюється через необхідність в догляді і піклуванні над малюком. Навіть якщо материнські функції частково покладаються на помічників (бабуся, тато, няня), та все одно головною людиною, що організовує процес зрощування та виховання дитини є саме матір. В той же час чоловіки почують себе

більш вільними у відношенні до батьківства, навіть до крайніх випадків відмови від визнання батьківства стосовно власної дитини через різні життєві обставини. Але і в звичайних традиційних сім'ях, де чоловік виконує роль годувальника, а жінка доглядає за дітьми та веде домашнє господарство, ступінь відповідальності за життя та розвиток дитини батька значно менший ніж у матері. Проте сьогодні все вираженою стає тенденція до більш активнішого включення чоловіка у процес виховання дітей, що може тільки позитивно відобразитися на функціонуванні та подальшому розвитку сучасної сім'ї.

Процес розвитку будь-якої особистості опосередкований засвоєнням гендерних ролей, як соціально зумовлених варіантів статевих ролей та статево-рольової поведінки. Особливості рольової соціалізації полягають не лише в засвоєнні суспільних очікувань до соціальних ролей, а й рольовий розвиток особистості. Процеси гендерно-рольової соціалізації чоловіків і жінок мають багато відмінностей. Для жінки, згідно з історично сформованими патріархальними стереотипами, які, незважаючи на суспільний прогрес, ще мають місце, переважає орієнтація на сім'ю та сімейні цінності, ведення домашнього господарства тощо. Для чоловіка, згідно з тими ж стереотипами, нормативно бажаною є більша активність за межами сім'ї: професійна діяльність, суспільна активність. Згідно з таким розмежуванням важливою умовою самореалізації для жінки вважається успішний і вчасний шлюб. З іншого боку, успішність самореалізації чоловіка пов'язується з його кар'єрою, зі статусом у суспільстві. Такі стереотипи впливають на свідомість дитини, що тільки починає шлях в суспільному житті. Так, дівчатка часто ростуть з переконанням, що вони не можуть бути такими цінними працівниками в професійній сфері, як чоловіки, що впливає на самооцінку і певною мірою пояснює той факт, що серед жінок дуже мало лідерських ролей. У той же час хлопчики в процесі гендерного розвитку стикаються з іншими проблемами, в першу чергу пов'язаними з визнанням в оточенні однолітків, з лідерством, суперництвом тощо. Якщо для дівчинки проблема лідерства полягає в тому, що вона, з точки зору суспільних стереотипів, не повинна до нього прагнути, то для хлопчика – навпаки, суспільна думка змушує вважати лідерство важливою складовою чоловічої самореалізації. Чоловік, не реалізований у сфері лідерства, часто тією ж громадською думкою вважається менш компетентним, ніж чоловік з високим статусом. Для хлопчика прагнення відповідати взірцям маскуліності є не стільки внутрішньою потребою, скільки суспільною нормою, і невідповідність їй спричиняє більш критичне ставлення до нього, ніж для дівчинки невідповідність стандартам фемінності.

Отже, серед великої кількості ролей, що їх засвоює людина, для нормальної соціалізації особистості велике значення мають саме гендерні ролі. Ці ролі тісно пов'язані з усвідомленням себе представником певної статі і з нормативами поведінки, характерної для представників цієї статі. Гендерні ролі в свою чергу тісно пов'язані з гендерною ідентичністю особистості, як однією з найістотніших характеристик людини, без якої вона не може існувати як свідомо автономна особистість. Ідентичність включає в себе процеси збереження і підтримки особистістю власної цілісності, тотожності, усвідомлення у собі певних особистісних якостей, індивідуально-типологічних особливостей, рис характеру, способів поведінки. Американський соціолог Ч. Гордон окремо виділяє статево-ідентичність, в основі якої лежить гендерна ідентифікація людини як чоловіка або жінки, як одну з найістотніших із усіх рольових ідентичностей [5, с. 174].

Фемінність і маскуліність поряд з ідентичністю вважаються дуже істотними характеристиками особистості, що визначають гендерні особливості, вважаються ознаками мужності чи жіночності. Маскуліність можна визначити як систему властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими. Вони передбачають відповідність власній статевій приналежності, прийняття статево-рольових стереотипів, дотримання чоловічих норм, вироблення типових для чоловічої статі форм поведінки, способів самореалізації. Маскуліність пов'язується з такими якостями, як незалежність, активність, допитливість, схильність до ризику, здатність до досягнень. Внутрішній світ чоловіка вважається більш упорядкованим і систематизованим, ніж світ жінки. Серед негативних рис маскуліності найчастіше вважаються брутальність, авторитарність, агресивність, надмірний раціоналізм [6, с. 112]. Під фемінністю розуміються властивості особистості, що передбачають відповідність жінки власній психологічній статі, дотримання жіночих статево-рольових норм, типової для жінки поведінки, цінностей, установок. Фемінність пов'язується з емоційністю, м'якістю, чуйністю, нормативністю, комунікативними навичками, сензитивністю, здатністю до емпатії. Фемінна жінка вважається більш уразливою, безпосередньою і пасивною, ніж жінка з такою домінуючою жіночністю. Виражена фемінність передбачає переважання несвідомого рівня саморегуляції, схильність до інтуїтивного осягнення дійсності, чітку материнську орієнтацію [6, с. 208].

Відповідно до сучасних суспільних стереотипів, які значною мірою визначають особливості соціальної поведінки людини, для чоловіка нормативною й бажаною вважається виражена маскуліність. Для сучасної жінки надмірна фемінність не є в тій же мірі норма-

тивною й бажаною, в якій маскуліність - для чоловіка. Маскуліність не обов'язково притаманна чоловікам так само, як фемінність - не є виключно жіночою характеристикою. Такі фемінні властивості, як щирість, емоційність, інтуїтивність у значній мірі властиві і чоловікам, набуваючи виразності у міру наближення до особистісної зрілості. З іншого боку, серед жінок нерідко зустрічаються такі маскуліні якості, як безкомпромісність, наполегливість, розвинута мотивація досягнення, ініціативність і високий інтелект. У житті сучасного суспільства зустрічається чимало фемінних чоловіків і маскулічних жінок. Звичайно, в даному контексті йдеться переважно не про фізичні властивості, а про психологічні характеристики.

Деякий час вважалося, що маскуліність та фемінність – це протилежні полюси однієї шкали, тобто висока маскуліність розглядається як низька фемінність і навпаки. В сучасних психологічних концепціях статі і статево-рольової поведінки ці властивості розглядаються, як відносно незалежні один від одного конструкти. Тобто можливий одночасно високий розвиток обох характеристик або одночасно низький рівень цих статево-рольових проявів. Поєднання високого розвитку фемінності та маскуліності в одній людині незалежно від її статі отримало назву андрогінності – це поняття в психологічну термінологію ввів К. Юнг [7, с. 84]. У психології особистості андрогінія розглядається як особистісна характеристика, не пов'язана з порушеннями статевого розвитку або статево-рольової орієнтації. Розвинута андрогінія в людини, незалежно від її статі, передбачає багатий арсенал і гнучкість її рольової поведінки, високі соціально-адаптивні здібності й інші важливі якості. Тобто, саме поєднання, а не протиставлення гендерних відмінностей має позитивний вплив на вільний розвиток особистості та її стосунки з особами будь-якої статі.

Проте андрогінія є досить рідкісним явищем в сучасному суспільстві, оскільки від самого народження дитина потрапляє в соціальне оточення, яке задає безліч стереотипів статево-рольової поведінки. З першими проявами усвідомлення себе представником певної статі дитина пов'язує це з цілою низкою ознак: з одягом, з правилами поведінки, з проявами почуттів чи з заборонами таких. На природні диференціально-психологічні відмінності між статями, які безперечно мають місце, накладаються моделі чоловічих і жіночих ролей, які існують у суспільній свідомості, та не завжди опосередковані психофізіологічною природою статі. Ці суспільні моделі існують не просто як система поглядів на норми статево-рольової поведінки, а виступають як соціальні очікування, що відіграють активну роль у формуванні соціальної поведінки людини. Якщо реальна

поведінка не збігається з нормативами, то суспільство здійснює певний тиск на свідомість людини, використовує певні санкції. Безумовно, в сучасному суспільстві подібні санкції носять переважно психологічний характер: осуд, негативні оцінки тощо, результатом їх є переживання почуття провини, сором, внутрішні чи зовнішні рольові конфлікти. Щоб уникнути неприємних переживань, людина прагне задовольнити суспільні очікування, засвоюючи більш чи менш адекватні форми гендерно-рольової поведінки [8, с. 138].

Незважаючи на суттєві зміни, що відбулися в структурі гендерних відносин останнім десятиліттям, гендерні ролі продовжують своє існування в суспільствах з різною культурою, хоч і змінюються з часом. Сьогодні гендерний розподіл праці, традиційний для патріархального суспільства, вже не є домінуючим. У наш час для жінки стала припустимою робота поза домом, бажано сумісна з домашньою працею і внутрішньосімейними ролями, для чоловіка – в основному працівника поза домом, стає досить поширеним активне залучення у процес виховання дитини. Тобто, сучасне суспільство передбачає надання і жінкам, і чоловікам однакових можливостей реалізувати себе в різних гендерних ролях, бо тільки біологічні ролі, пов'язані саме з продовженням роду, закріплені природою виключно за відповідними статями. Проте гендерний розподіл праці ще досить існує та базується на умовному розподілі праці на продуктивну та репродуктивну. Продуктивна праця (оплачувана) піднімає соціальний статус особи, оцінюється суспільством як «робота» в прямому значенні слова. Репродуктивна праця (неоплачувана) включає в себе народження і виховання дітей, піклування про членів родини, ведення домашнього господарства. Гендерний аналіз праці дає можливість зробити певні висновки: неоплачувана праця є невидимою для економіки і не враховується в економічних розрахунках; згідно зі звітами людського розвитку практично в усіх країнах світу жінки працюють більше, ніж чоловіки (виконують 2/3 всієї роботи у світі). В індустріальних країнах загальний робочий час у чоловіків розподілено наступним чином: 2/3 на оплачувану працю та 1/3 – на неоплачувану, для жінок – навпаки. Саме тому чоловіки отримують більш вагому частину прибутків та визнання їхнього економічного внеску у той час, коли праця жінок у більшості випадків репродуктивна, невизнана та залишається неоплачу-

ваною. За даними ООН, жінки заробляють 1/10 частину всього доходу та володіють менш ніж 1/100 всієї світової власності. В Україні ситуація дуже подібна до загальної у світі: соціологи підраховали, що українська жінка в середньому витрачає на сімейні справи (приготування їжі, прання, придбання продуктів тощо) у 6-8 разів більше часу, ніж чоловік. Прибиранням квартири займається понад 80% жінок і лише до 20% чоловіків. Особливо значні гендерні відмінності в бюджеті позаробочого часу. Так, приготування їжі забирає у жінок 10-12 годин на тиждень, у чоловіків – 1-1,5 години, купівля продуктів – відповідно 4 і півгодини, прання – 4 години і 15-20 хвилин тощо. Проте результати соціально-психологічних досліджень показують, що жінки не менш, ніж чоловіки зацікавлені в просуванні по службі та підвищенні свого освітнього рівня, орієнтовані на високу заробітну платню, мають не менше почуття відповідальності. Проте жіночій кар'єрі об'єктивно заважає природна, біологічна роль жінки, яка пов'язана з необхідністю поєднання професійних, подружніх та материнських функцій [9].

Разом з тим необхідно підкреслити, що відмінності між чоловіком і жінкою мають більш психологічний, ніж фізіологічний характер. Тобто, особа може бути чоловіком за фізіологічними ознаками, проте не бути таким за психологічними – і навпаки. Наприклад, сьогодні часто можна зустріти жінку, схильну до контролю та жорсткої поведінки, або чоловіка, що проявляє себе як турботлива та уважна до інших людина. Для сучасного суспільства важливим кроком для вільного розвитку кожної особистості є прийняття різних проявів у поведінці як жінок, так і чоловіків. Необхідно відмовитися від подвійних стандартів, коли для представників різної статі визнається допустимою певна поведінка, та засуджується відхилення від прийнятих норм. Людина не може бути щасливою без свободи, а сімейна структура з жорстким обмеженням гендерних ролей її членів руйнує свободу особистості. Гендерні ролі мають бути гнучкими і виконуватися різними членами сім'ї в залежності від життєвих обставин та актуальних проблем окремих індивідів, з яких складається кожна конкретна сім'я. Також гендерні ролі в суспільстві в цілому можуть бути взаємозамінними та реалізовуватися індивідами в залежності від їх природних здібностей та психофізіологічних особливостей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Поппер К. Факты, нормы и истина: дальнейшая критика релятивизма / К. Поппер // Открытое общество и его враги. – М.: Феникс, 1992. – Т. 2. – С. 441-473.
2. Федотов Г.П. Рождение свободы. Полнеба охватила тень / Г.П. Федотов // Судьба и грехи России. – СПб.: София, 1992. – Т. 2. – С. 253-275.
3. Франкл В. Философия человеческой ответственности (цитаты) / В. Франкл [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old.newlit.ru/cit/000241.htm#05>.

4. Горноста́й П.П. Рольова соціалізація особистості: психотерапевтичний ракурс / П.П. Горноста́й // Наукові записки Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка. – К.: Нора-Друк, 2001. – Вип. 21. – С. 91-100.
5. Блок Дж. Вплив диференційованої соціалізації на розвиток особистості чоловіків і жінок / Дж. Блок // Практикум з соціальної психології / За ред. Пайнс Е., Маслач К. – СПб.: «Пітер», 2000. – С. 168-181.
6. Словарь гендерных терминов / [под ред. А.А. Денисовой]. – М.: Информация XXI век, 2002. – 256 с.
7. Муля́р В.І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз) / В.І. Муля́р. – Житомир: ЖІТІ, 1997. – 214 с.
8. Ошо. О женщинах: Соприкосновение с женской духовной силой / Ошо; пер. с англ. – М.: ООО Изд-во «София», 2013. – 256 с.
9. Гендерна рівність – запорука розвинутого суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://genichesk-rda.gov.ua/index.php?option=com>.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2015

REFERENCES:

1. Popper K. Fakty, normy i istina: dalneyshaya kritika relyativizma (Facts, rules and truth: further criticism of relativism). *Otkryitoe obschestvo i ego vrugi*. – М.: Feniks, 1992. Vol. 2. P. 441-473.
2. Fedotov G.P. Rozhdenie svobody. Polneba ohvatila ten (Birth of freedom. Half the sky covered shade). *Sudba i grehi Rossii*. – SPb.: Sofiya, 1992. – Vol. 2. – P. 253-275.
3. Frankl V. Filosofiya chelovecheskoy otvetstvennosti (tsitatyi) (The philosophy of human responsibility (citations)). – Mode of acces: <http://old.newlit.ru/cit/000241.htm#05>.
4. Hornostay P.P. Rol'ova sotsializatsiya osobystosti: psykhoterapevtychnyy rakurs (Role socialization: psychotherapeutic perspective). *Naukovi zapysky In-tu psykhologii im. H.S. Kostyuka*. – К.: Nora-Druk, 2001. – Vyp. 21. P. 91-100.
5. Blok Dzh. Vplyv dyferentsiyovanoj sotsializatsiyi na rozvytok osobystosti cholovikiv i zhynok (The impact of differential socialization on personality development of men and women). *Praktykum z sotsial'noyi psykholohiyi*. – SPb.: «Piter», 2000. – P. 168-181
6. Slovar' gendernykh terminov (Dictionary of gender terms). М.: *Informatsiya XXI vek*, 2002. – 256 p.
7. Mulyar V.I. Samorealizatsiya osobystosti yak sotsial'na problema (filosofs'ko-kul'turolohichnyy analiz) (Self-identity as a social problem (philosophical and cultural analysis)). – Zhytomyr: *ZhITI*, 1997. – 214 p.
8. Osho. O zhenschinah: Soprikosnovenie s zhenskoy duhovnoy siloy (About women: Contact with the women's spiritual power). – М.: *ООО Изд-во «София»*, 2013. – 256 p.
9. Henderna rivnist' – zaporuka rozvynutoho suspil'stva (Gender equality - the key to a developed society). – Mode of acces: <http://genichesk-rda.gov.ua/index.php?option=com>.

Кодацька Наталя Олександрівна - кандидат соціологічних наук, доцент
Дніпропетровська державна фінансова академія
Адреса: 49083, м. Дніпропетровськ, вул. Аржанова, 12
E-mail: dom1237@gmail.com

Kodatska Natalia Oleksandrivna – PhD in sociology, associate professor
Dnipropetrovsk state financial academy
Address: 12, Arzhanova Str., Dnipropetrovsk, 49083
E-mail: dom1237@gmail.com